

“Niçin Ahlaklı Olmalıyım (NAO)?” Sorusuna İlişkin Bazı Tahliller ve Değerlendirmeler

Some Analyses and Discussions on the Question of “Why Should I Be Moral?”

• Ahmet YILDIZ^a

^aErciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Felsefe Tarihi ABD,
Kayseri, Türkiye

Received: 15.10.2021

Received in revised form: 26.11.2021

Accepted: 29.11.2021

Available online: 15.03.2022

Correspondence:

Ahmet YILDIZ

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Felsefe Tarihi ABD,
Kayseri, Türkiye
ahmet.yildiz@erciyes.edu.tr

Bu makalenin bazı kısımları, tam metin olarak yayınlanmaksızın, 10-12 Ekim 2021 tarihlerinde düzenlenen 3. Uluslararası Etik Kongresinde “Ahlaklılığın Temellendirilmesi Problemi” ve 23-24 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlenen Başkent Uluslararası Disiplinler Arası Araştırmalar Konferansında, “Niçin Ahlaklı Olmalıyım? Sorusu Üzerine” başlıkları ile özet olarak sunulmuştur.

ÖZ “Niçin ahlaklı olmalıyım (NAO)?” sorusu normal hayatın akışı içerisinde birçok kişinin, değişik bağlamlarda sorduğu ve sorabileceği önemli bir soru olduğu gibi, ahlak felsefesinde, özellikle metaetik alanında da tartışılan bir sorudur. Soruyu önemli kılan temel sebep, insan hayatı açısından son derece önemli olan ahlaklılık tercihinin makullüğünün bu sorunun makul bir soru olup olmamasına ve eğer makul bir soru ise onun yeterli bir şekilde cevaplanıp cevaplanamamasına bağlı olmasıdır. Eğer bu soru anlamsız, makul olmayan bir soru ise ve ahlaklılık için bir temellendirme sunma imkânı yok ise veya makul bir soru olduğu halde yeterli şekilde cevaplanamamış bir soru olarak kalırsa, ahlaklılık tercihi rasyonaliteden yoksun bir tercih olacaktır. Ahlak felsefesinde bu soruya verilen ve verilebilecek olan değişik cevaplar ve bunların yeterliliği ele alındığı gibi bizzat sorunun kendisi de tartışma konusu olmuştur. Bazı düşünürler bu sorunun saçma, cevaplanamaz, ahlaken doğru olmayan vb. bir soru olduğunu savunarak bu soruyu baştan reddetmiştir. Bazı düşünürler ise bu soruyu anlamlı ve cevaplanabilir bir soru olarak görüp ona cevaplar sunmaya veya verilen değişik cevapları değerlendirmeye çalışmıştır. Gerek bu soruyu anlamsız, sahte bir soru olarak gören yaklaşımları değerlendirmek açısından, gerekse bu soruya verilen veya verilebilecek olan cevapları değerlendirmek açısından öncelikle sorunun kendisini açık bir şekilde ortaya koymak ve tahlil etmek önem arz etmektedir. Böyle bir tahlil ile bu sorunun tam olarak neyi veya neleri talep ettiği ortaya konabilecektir. Sorunun bu şekilde netleştirilmesi bu sorunun anlamlılığı, cevaplanabilirliği vb. hakkındaki bazı tartışmaları çözmeye imkân tanıyabileceği gibi bu soruya verilen ve verilebilecek cevapların tam olarak ne yaptığını veya yapması gerektiğini görmeyi ve değerlendirmeyi de kolaylaştıracaktır. Bu nedenlerle bu çalışmada, NAO sorusunun tam olarak neyi veya neleri talep ettiğine, sorunun hangi versiyonlarda makul bir şekilde sorulabileceğine, nasıl cevaplanabileceğine ilişkin bazı tahliller ve değerlendirmeler sunmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Etik; metaetik; niçin ahlaklı olmalıyım?; ahlaklılığın temellendirilmesi

ABSTRACT The question of "Why should I be moral" is an important question that many people ask and may ask in different contexts in the course of normal life, as well as a question that is discussed in moral philosophy, especially in the field of metaethics. The main reason that makes the question important is that the rationality of choice of morality, which is extremely important for human life, depends on whether this question is a reasonable question and, if it is, whether it can be answered adequately. If this question is meaningless and unreasonable from the start, and there is no possibility to provide a justification for morality, or if it remains a reasonable question that has not been adequately answered, the choice of morality will be one that lacks rationality. Some thinkers consider this question absurd, unanswerable, morally bad, etc. Some thinkers, on the other hand, saw this question as a meaningful and answerable question and tried to offer answers to it or to evaluate the different answers given. It is important to clearly present and analyze the question itself for many reasons. With such an analysis, it will be possible to reveal exactly what this question demands. Clarification of the question will not only enable us to resolve some of the debates about the question, but also make it easier to see and evaluate the answers given and can be given to this question. For these reasons, in this study, we tried to present some analyzes and evaluations about what exactly this question demands, in which versions the question can be reasonably asked and how it can be answered.

Keywords: Ethics; metaethics; why should I be moral?; justification of morality

EXTENDED ABSTRACT

In this study, we tried to present some analyzes and discussions about what exactly the “Why Should I Be Moral?” question demands, in which versions the question can be reasonably asked and how it can be answered. In conclusion, we can say that the most appropriate and reasonable interpretation of this question is to understand it as a demand for demonstration of rationality of morality. To understand this question in this way would not make the mistake of starting with an assumption against morality from the outset, since it does not contain or imply assumptions that morality is not rational in itself, but can be rational if it can be justified by nonmoral reasons. In addition, we can say that understanding this question in this way will also be beneficial in terms of eliminating the objections of thinkers who oppose this question with certain sensitivities regarding morality and reducing misunderstandings about the question. One can attempt to answer to this question by looking at whether it arises under normal conditions or with the assumption of conflict and by clarifying which of the three meanings of morality such as morality in singular actions, living a moral life, being a virtuous person, is meant by morality in the question. When trying to answer this question in normal conditions, first of all, it can be tried to show that morality in all three senses is rational on its own. This can be done by showing clear examples that moral considerations are good practical reasons in individual cases, by appealing to an understanding of practical rationality to demonstrate this, and by refuting theories of practical rationality that exclude the possibility that moral considerations in themselves can provide good practical reasons. Similarly, when morality is taken to mean living a moral life and being a virtuous person, in normal conditions, the rationality of morality can be demonstrated by showing that living a moral life and being a virtuous person is valuable in itself, and being valuable in itself can give good reasons. This can be done, again, by appealing to clear examples and defending a theory of practical rationality which accept this judgement against its opponents. If morality can be shown to be rational in itself in these ways, we can say that there will be a sufficient answer to this question that normally arises. In such cases, showing that morality is supported by other nonmoral reasons can be taken as a factor that strengthens its rationality, and it can also be a factor for the rational subject’s being moral in a more comfortable way. In cases where the question arises with the belief that there is conflict, an obvious way of answering this question is to reveal that the belief that morality and other normative areas, especially self-interest, are in conflict is false. Another way of answering this question in conflict situations is to try to argue that it is more rational to choose morality even if such conflicts are real. This can be done on the basis that moral reasons take precedence over other reasons in cases of singular action. In terms of morality as moral life and being a virtuous person, it can be done by showing that their value is much greater when compared to other rival lifestyles and personality models, so it is more rational to prefer them. As a result, since it is theoretically possible to demonstrate the rationality of morality, it seems clear that the choice of morality can be a rational choice. Of course, in order to demonstrate that this is rational, the indicated answers must be given and they must be justified.

“N için ahlaklı olmalıyım (NAO)?” sorusunun her insanın hayatında sorması doğal ve muhtemel olan, özellikle ahlakın taleplerini yerine getirmenin zor ve kişinin çıkarları açısından maliyetli olduğu zamanlarda sorulması daha muhtemel olan bir soru olduğunu söyleyebiliriz. Bu soru ahlaklılığa veya ahlakın taleplerine karşı isyankâr, septik bir tavırla sorulabileceği gibi, ahlaka son derece bağlı bir ruh haleti içerisinde de sorulabilir.¹ Paul Taylor (1923-2015) tarafından onun ahlak için merkeziliğini vurgulayacak şekilde “nihai soru”² olarak isimlendirilen bu soru, Korsgard tarafından ise “normativ soru”³ olarak isimlendirilmiştir. Bu sorunun felsefe tarihindeki açık izlerini Platon’un (MÖ. 424-347) *Devlet* isimli eserinin ikinci kitabına kadar götürmek mümkündür. Burada Glaucon ve Adeimantus’un Sokrates tarafından karşılanması istediği ahlaklılığın ahlaksızlığa karşı savunulması talebinin NAO sorusunun en azından bir versiyonuna karşılık geldiğini söyleyebiliriz.⁴ NAO sorusu Platon’dan itibaren merkezi bir soru olmuştur. Bu soruya ikna edici cevaplar sunmaya çalışan filozoflar olduğu gibi özellikle 19. yüzyıldan itibaren bu soru bazı etkili ve meşhur filozoflar tarafından değişik gerekçelerle reddedilmiştir.⁵ Bu soruyu bu şekilde reddeden önde gelen düşünürler

¹ J. L. A. Garcia, “On ‘Justifying’ Morality”, *Metaphilosophy*, 1986, Volume: 17, No: 4, p. 215; John J. Tilley, “Dismissive Replies to ‘Why Should I Be Moral?’”, *Social Theory and Practice*, 2009, Volume: 35, No: 3, p. 341; Brian K. Powell, “Kant and Kantians on ‘The Normative Question’”, *Ethical Theory and Moral Practice*, 2006, Volume: 9, No: 5, p. 536.

² Louis P. Pojman, *Ethics, Discovering Right and Wrong*, Wadsworth Publishing, Fifth Edition, Belmont 2006, p. 182; Paul Taylor, *Problems of Moral Philosophy*, Wadsworth Publishing, Belmont 1978, p. 483.

³ Christine M. Korsgaard, *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, p. 10.

⁴ Platon, *Devlet*, çev. Selahattin Hilav, EOS Yayınevi, Ankara 2007, 358b-367e, s. 436-446; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, University of Melbourne, Department of Philosophy, Master Degree Thesis for Art, Melbourne 1969, p. 3.

⁵ Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, 2, 4, 52; John J. Tilley, “Reasons, Rational Requirements, and the Putative Pseudo-Question ‘Why Be Moral?’”, *Synthese*, 2008, Volume:161, No: 2, p. 309.

arasında genelde F. Herbert Bradley (1846-1924), H. Arthur Prichard (1846-1924), Stephen E. Toulmin (1922-2009), John Hospers (1918-2011), Dan Brock (1937-2020), J. C. Thornton zikredilir.⁶

NAO sorusunun makul, gerçek bir soru olup olmaması ve yeterli bir şekilde cevaplanıp cevaplanamaması, felsefi bir tartışma konusu olması açısından önemli olduğu gibi, ahlaklılığı tercihin rasyonalitesi açısından da çok önemlidir. Zira NAO sorusu ahlaklılığın rasyonalitesi hakkında bir soru olduğundan ahlaki bir hayat yaşamının akla dayalı bir karar mı yoksa keyfi bir tercih mi olduğu bu soruya verilecek cevaplara bağlı olacaktır.⁷ NAO sorusu baştan reddedildiği ve ahlaklılık için herhangi bir rasyonel temellendirme imkânı dışlandığı zaman, insan hayatı açısından son derece önemli bir karar olan ahlaklı olma veya olmama kararı rasyonel temelden yoksun, değişik arzı etkenlere bağlı bir tercih haline gelecektir. Bu durumda ahlaklılığı benimseme hususunda kuşkuları veya reddedici tavırları olan kişileri rasyonel gerekçe ile ikna etme imkânı kalmayacaktır. Ayrıca, NAO sorusunu baştan dışlamanın kişinin ahlaklılığı benimsemesi açısından da olumsuz etkiye sahip olacağı söylenebilir. Eğer ahlaklılık herhangi bir rasyonel temellendirme imkanından yoksun ise ahlaklılığı benimsemek çocukça, dayanaksız, dışarıdan gelen yönlendirmelere teslim olunarak yapılan bir tercih olacaktır. Bu şekildeki bir tercihin rasyonel bireyin iç dünyasında gerçekten yerleşmesi ve samimi bir şekilde sürdürülmesi zor görünür. Bu işaret edilen olumsuzlukların, NAO sorusunun makul ve uygun bir soru olduğunu kabul edip, ona yeteri kadar güçlü, ikna edici cevapların verilememesi durumunda da söz konusu olacağını söyleyebiliriz. Tüm bu gerekçelerle NAO sorusunun makul, uygun bir soru olup olmamasının ele alınmasının ve bir sonraki adım olarak da eğer makul bir soru ise ona yeterli cevaplar sunmanın teorik açıdan olduğu kadar, pratik hayattaki ahlaklılık tercihinin rasyonalitesi açısından da son derece önemli olduğunu söyleyebiliriz.

1. NAO SORUSUNUN ANLAMINI NETLEŞTİRMEYE YÖNELİK BAZI TAHLİLLER VE DEĞERLENDİRMELER

NAO sorusunun son derece doğal, çoğu insan için kaçınılmaz ve ahlak felsefesi literatüründe çok tartışılan, merkezi bir soru olmasına rağmen içerisinde çok anlamlılıklar barındıran, tam olarak neyi talep ettiği açık olmayan bir soru olduğunu söyleyebiliriz.⁸ Bu çok anlamlılıkların giderilerek bu soru ile talep edilen şeyin ne olduğunu tam olarak ortaya koymak, sorunun kendisi hakkındaki bazı tartışmaları değerlendirmek, literatürde ona verilen cevapları değerlendirmek ve soruya cevap vermek için takip edilebilecek yollara işaret etmek açısından son derece önemlidir.

⁶ Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, 4, 52; John J. Tilley, "Is 'Why Be Moral?' A Pseudo-Question?: Hospers and Thornton on the Amoralist's Challenge", *Pacific Philosophical Quarterly*, 2006, p. 549, 565; Kai Nielsen, "Is 'Why Should I Be Moral?' An Absurdity?", *Australasian Journal of Philosophy*, 1958, Volume: 36, No: 1, p. 26.

NAO sorusuna karşı çıkanlar içerisinde ismi sıklıkla zikredilen düşünürlerden birisi H. Arthur Prichard (1846-1924)'dır. Onun bu konuda başvurulan eseri "Does Morality Rest On A Mistake" isimli eseridir. Fakat aslında birçok araştırmacının dikkat çektiği üzere Prichard bu makalesinde burada ele alınan manadaki NAO sorusunun uygunsuz bir soru olduğunu savunmaz. Onun burada uygunsuz gördüğü soru "benim ahlaki ödevim olduğunu düşündüğüm şeyler, gerçekten benim ahlaki ödevim midir?" sorusudur. O bizim ahlaki sezgilerimizin temellendirilmesine yönelik bir talebin ve teşebbüsün hatalı olduğunu savunmaktadır. Onun makalesinin başlığında ima ettiği yaygın hata temel ahlaki sezgilerimiz için bir temellendirme talep etme ve arama hatasıdır. Aslında Prichard bu makalesinde genel sezgici yaklaşımını ortaya koymakta ve savunmaya çalışmaktadır. Bkz. H. Arthur Prichard, "Does Moral Philosophy Rest on a Mistake", *Moral Writings*, ed. Jim MacAdam, Oxford University Press, Oxford 2002, p. 19-20; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 60; Mark C. Overvold, "Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral", *Philosophy and Phenomenological Research*, 1984, Volume: 44, No:4, p. 493; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 60; Nary Mothersill, "Duty", *The Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, Collier-Macmillian, New York 1967, p. 444.

⁷ Louis P. Pojman, *Ethics, Discovering Right and Wrong*, 182; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 16; Paul Taylor, *Problems of Moral Philosophy*, p. 483.

⁸ Mark C. Overvold, "Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral", p. 493.

Her şeyden önce, NAO sorusu bir kişinin ahlaklı olmanın ne olduğunu, ahlaki ödevlerin ne olduğunu bildikten sonra sorabileceği bir sorudur.⁹ Zira ahlaklılığın ne olduğunu bilmeden, NAO sorusunu sormak çok anlamlı gözükmez. Eğer nihilizmin savunduğu gibi ahlaki dil tamamen yanılısma ise veya septisizmin savunduğu gibi nelerin ahlaken doğru veya yanlış olduğunu asla bilemiyorsak bu soruyu sormak anlamsız olacaktır. Ayrıca NAO sorusunun hayatına yön vermek isteyen bir kişi tarafından sorulabileceği düşünüldüğünde, bu sorunun “ahlaklı olmayı” kişinin seçebileceği, başarabileceği bir durum olarak varsaydığını da söyleyebiliriz.¹⁰ Eğer ahlaklı olmak bireyin hiçbir şekilde başaramayacağı, kendi elinde olmayan bir durum olsaydı bu soruyu pratik önemi olan bir soru olarak sormak anlamlı olmazdı.

NAO sorusu ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken başka bir genel husus, bu sorunun ahlakın içerisinden sorulan bir soru değil, ahlakın dışından sorulan bir soru olduğudur.¹¹ Zira ahlakın içerisinden sorulan bir soru nelerin ahlaken doğru veya yanlış olduğu ve bunun niçin böyle olduğu şeklindeki sorularla ifade edilebilir. Bu tür sorulara cevap vermek belirli normatif etik teorilerini geliştirmeyi gerektirir. NAO sorusu ise ahlakın içerisindeki bu tür sorular cevaplandıktan sonra, ahlaki olarak doğruluğu belirlenmiş ve temellendirilmiş olan şeyi niçin yapmak gerektiği veya niçin bu ahlaki doğruları hayatında benimseyen bir kişi olmak gerektiği hakkındaki bir sorudur.

NAO sorusundaki çok anlamlılığı gidermek için dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi sorunun hangi özne bağlamında sorulduğudur. Bu açıdan bu sorunun tekil şahıs açısından, yani tekil bir özne tarafından sorulan bir soru olduğuna dikkat edilmelidir. Bu soru “Niçin ahlaklı olmalıyım?” veya “Belirli bir durumdaki tekil bir özne niçin ahlaklı olmalıdır?” şeklinde sorulan bir sorudur. Bu durumda NAO sorusunun “Niçin ahlaklı olmalıyız?”, “Toplum için, insanlık için ahlak niçin gereklidir?” sorularından farklı bir soru olduğu açığa çıkacaktır.¹² Birinci soru türleri tekil şahıs kalıbı ile, bireyin niçin ahlaklı olması gerektiğini sorarken, ikinci tür soru tipleri, bir toplumun veya genel olarak insanlığın niçin ahlaklı olması gerektiğini sormaktadır. Bu iki soru tipinin farklı şeyleri talep ettiği dikkate alınınca birisine verilen cevabın doğrudan veya zorunlu şekilde diğerine de ikna edici bir cevap olmayabileceği görülecektir. Özellikle “Niçin ahlaklı olmalıyız?” sorusuna verilen yeterli cevaplar doğrudan ve zorunlu şekilde NAO sorusuna da cevap olmayacaktır. Çünkü “Niçin ahlaklı olmalıyız?” sorusu bir toplumun veya genel olarak insanlığın niçin işleyen ahlaki bir kuruma sahip olması gerektiğine ilişkin temellendirme talep eden bir sorudur. Bu soruya cevap olarak ahlak kurumuna sahip olmanın toplumsal faydalarına işaret edilebilir. Fakat bu cevaplar tek başına bu şekilde işleyen bir ahlaki kurum içerisindeki bireyin niçin ahlaklı bir kişi olması gerektiği sorusuna doğrudan ve zorunlu cevap olmayabilir.¹³ Bir kişi toplumsal açıdan ahlaklılığı desteklese ve bu açıdan verilen cevapları makul bulsa bile kendisi açısından NAO sorusunu, en azından onun bazı versiyonlarını hala sorabilir. Niçin ahlaklı olmalıyız sorusuna verilen bazı cevaplar NAO sorusuna da cevap imkânı sağlayabilse bile, bu doğrudan olmayacağından, iki cevap arasındaki bağlantının kurulması gerekecektir.

NAO sorusundaki çok anlamlılıkların ve belirsizliklerin bir kısmı “niçin” kelimesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü niçin sorusu ile her şeyden önce, normatif gerekçe/haklı kılıcı gerekçe talep

⁹ Mark C. Overvold, “Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral”, p. 494.

¹⁰ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, *American Philosophical Quarterly*, 1984, Volume: 21, No:1, p. 81.

¹¹ Mark C. Overvold, “Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral”, p. 494.

¹² Kai Nielsen, “Is ‘Why Should I Be Moral?’ An Absurdity?”, p. 31.

¹³ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, p. 84; L. P. Pojman, *Ethics, Discovering Right and Wrong*, p. 181-182.

edilebileceği gibi, motive edici gerekçe/motivasyon da talep edilebilir.¹⁴ Her ne kadar bu iki gerekçe arasında bağlantı olsa da iki talep farklıdır. Haklı kılıcı gerekçe talebi söz konusu eylemin, durumun makullüğünü, onu yapmanın veya benimsemenin akli açıdan haklılığını desteklemeye yönelik gerekçedir. Bu tür gerekçelerin aynı zamanda motivasyon kaynağı olmasını, motive edici gerekçe olabilmesini beklemek de makuldür. Fakat motivasyonun veya motive edici gerekçelerin tek kaynağı iyi normatif gerekçeler değildir. Bir kişiyi bir şeyi yapmaya veya belirli bir karakterde kişi olmaya ona haklı kılıcı, iyi gerekçeler sunmaksızın da rüşvet, kandırma, tehdit vb. ile motive etmek mümkündür. Diğer yandan haklı kılıcı gerekçelerin özne için motive edici gerekçe olarak işlev görmemesi de mümkündür. Bu ayrım göz önünde bulundurulduğu zaman, NAO sorusunun ahlaklı olmak için birinci planda normatif/haklı kılıcı bir gerekçe talep ettiğini,¹⁵ ama aynı zamanda bu sorunun pratik bir soru olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu normatif gerekçelerin motivasyon kaynağı olma imkanı olan gerekçeler olduğunu söyleyebiliriz.

NAO sorusundaki “niçin” kelimesi ile bir şeyin makullüğünü, rasyonel açıdan gerekliliğini ortaya koyan haklı kılıcı gerekçeler talep edildiği anlaşılınca, buradaki gerekliliği ahlaki gereklilik olarak anlayıp bu soruyu baştan reddeden bazı yaklaşımların çok makul olmadığını söylemek mümkün olacaktır. Toulmin gibi bazı düşünürler NAO sorusunun tekil durumlarda sorulacak bir versiyonu olan “Ahlaken doğru olan şeyi niçin yapmalıyım?” sorusunun mantıksal açıdan saçma olduğunu savunmuşlardır. Toulmin bu iddiasını gereklilik ve doğruluk kelimelerinin aslında aynı durumlarda ortaya çıktığı ve aynı amaca hizmet ettiği şeklindeki kabulü ile desteklemeye çalışmıştır. Ona göre ahlaken doğru olan şey dışında yapılması gereken başka bir şey olduğunu ileri sürmek kendi kendisi ile çelişiktir. Bunu iddia etmek “bazı zümrüt şeylerin yeşil olmayabileceği” iddiası gibi saçmadır. Bu durumda ona göre NAO sorusunu sormak, aynen “Niçin tüm al şeyler kırmızıdır?” sorusunu sormak kadar mantıksızdır.¹⁶ Buradaki hatanın gerekliliği sadece ahlaki gereklilikten ibaret görmek, gerekliliğin ahlaki gereklilik dışında bir kullanımının olduğunu gözden kaçırmak olduğunu söyleyebiliriz.¹⁷ Gereklilik sadece ahlaki gereklilikle sınırlandırılınca, “Ahlaken doğru olan şeyi niçin yapmam gerekir?”, sorusu, “Ahlaken yapmam gereken şeyi yapmam ahlaken niçin gerekir?” sorusuna denk olmaktadır ve bu sorunun, cevabı zaten açık olan, anlamsız bir soru olduğu söylenebilir. Fakat NAO sorusundaki “gerekliliğin” ahlaki gereklilik olması zorunlu değildir. Çünkü ahlaki alana ait olmayan gereklilikler de vardır. Örneğin bazı şeyleri yapmak öz çıkar açısından gerekli olabilir, bazı şeyler yasal açıdan gerekli olabilir vb. Dahası aslında gereklilik tüm bu alt alanları kuşatacak şekilde rasyonel gereklilik olarak anlaşılabilir. Gerekliliğin bu farklı anlamları göz önünde bulundurulunca, “Ahlaken yapılması doğru olan şeyi niçin yapmam gerekir?” sorusunun, “Ahlaken yapılması gerekli olan şeyi, niçin ahlak dışı gereklilik alanları açısından, rasyonel açıdan yapmam gerekir?” şeklinde sorulabileceği görülür.

NAO sorusunu doğru anlamak için sorudaki “ahlaklı olmak” unsurunun tam olarak ne anlama geldiğinin veya gelebileceğinin netleştirilmesi de son derece önemlidir. NAO sorusu ve ona verilen cevaplar hakkındaki birçok tartışmanın bu soruda “ahlaklı olmak” ile kast edilenin tam olarak ne

¹⁴ Mark C. Overvold, “Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral”, p. 494; David Gauthier, “Reason to Be Moral?”, *Synthese*, 1987, Volume: 72, No: 1, p. 9.

¹⁵ John J. Tilley, “Dismissive Replies to ‘Why Should I Be Moral?’”, p. 353.

¹⁶ Stephen E. Toulmin, *An Examination of The Place of Reason in Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1953, p. 162; Kai Nielsen, “Is ‘Why Should I Be Moral?’ An Absurdity?”, 26. Fakat Toulmin’in de “ahlaken doğru olan şeyi niçin yapmalıyım” sorusunu literal anlamda, bir açıdan anlamsız görmesine rağmen, bu sorunun “manevi-dini” anlamda sorulup, uygun şekilde cevaplanabileceğini kabul eder gözüktüğüne işaret etmemiz gerekir. Bkz. Stephen Toulmin, *An Examination of The Place of Reason in Ethics*, p. 218-219.

¹⁷ Kai Nielsen, “Is ‘Why Should I Be Moral?’ An Absurdity?”, p. 26; Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, p. 9-11; Frank Snare, “Can a Moral Man Raise the Question, ‘Should I Be Moral?’”, *Canadian Journal of Philosophy*, 1975, Volume: 4, No: 3, p. 499.

olduğunun netleştirilmemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ahlakı en genel anlamda insanın kendisi ve kendisi dışındaki başta diğer insanlar olmak üzere diğer varlıklarla ilişkisini yönlendirme özelliğine sahip değer ve ilkelerin bütünü olarak anlayabiliriz. Bu değer ve ilkeler, örneğin W. David Ross (1877-1971)'un vurguladığı, başkasına zarar vermeme, sözüne sadık olma, başkasına verilen zararı tazmin etme, kendini geliştirme, minnettarlık, yardımseverlik ve adalet ödevleri gibi detaylı ilkeler olarak alınabilir.¹⁸ Veya ahlakın tüm içeriği bir takım daha genel ilkeler ile örneğin diğer insanların acısına duyarlı olma, onların özsel saygınlığını onaylama ilkesi ile¹⁹, Kant (1724-1804)'ın kategorik buyrukları ile²⁰, bazı düşünürlerin dikkat çektiği tarafsızlık ilkesi²¹ gibi daha genel ilke ve çerçevelerle belirlenebilir.

Ahlakın içeriği en genel şekilde belirlendikten sonra, NAO sorusundaki “ahlaklı olmak” unsuru farklı şekillerde anlaşılabilir. Ve bu farklı anlamalar, NAO sorusunun anlaşılma tarzı, bu soruya verilen veya verilebilecek cevaplar ve bunları değerlendirme açısından farklılık yaratacaktır. Bu açıdan bu sorudaki “ahlaklı olmak” ifadesi ilk olarak tekil eylem durumlarında ahlaklı olmak, ahlaklı davranmak manasında anlaşılabilir. Buna göre ahlaklı olmak spesifik bir durumda yukarıda belirtilen ahlaki ilkelere göre, onlara uygun şekilde eylemde bulunmak olarak anlaşılabilir. Burada ahlaklılığın bu manasına, başta Kant²² olmak üzere birçok düşünürün bir eylemin ahlaki değere sahip olması için şart koştukları, ahlaki eylemi ahlaki gerekçeden dolayı yapma şartını da ekleyerek daha güçlü bir mana vermek mümkündür. NAO sorusunda ahlaklı olmak ifadesi tekil eylemlerde ahlaklı davranmak olarak anlaşıldığı zaman bu sorunun farklı şekillerde ortaya çıkması söz konusudur. Bu soru, bu durumda ahlaki düşünülerin alakalı olduğu spesifik bir durumda “Niçin ahlakın taleplerine riayet etmeliyim?”, “Ahlaken doğru olan şeyi niçin yapmalıyım?”²³ vb. şekillerinde anlaşılabilir. Örneğin “Arkadaşıma onunla ders çalışmaya söz verdim, ama niçin sözümü tutmalıyım?” veya “Yaşlı anne babamla ilgilenmem ahlakın gereği ama niçin bunu yapmalıyım?” şekillerinde ortaya çıkabilecektir. Diğer taraftan ahlaklı olmayı bu manada aldığımız zaman, NAO sorusu bu şekilde herhangi bir sınırlandırma, nitelendirme olmadan sorulabileceği gibi özellikle ahlakın talepleri ile öz çıkarın veya başka normatif alanların taleplerinin çatışır görüldüğü durumlarda veya böyle bir çatışma varsayımı ile sorulabilir. Bu durumda bu soru, “Bir tarafta bir şeyi yapmam lehinde ahlaki gerekçem var ve diğer taraftan bu şeyi yapmamın aleyhinde başka gerekçem varken, örneğin ahlakın gerektirdiği şeyi yapmak menfaatim açısından zararlı iken niçin ahlakın taleplerini dinlemeliyim?” şeklinde anlaşılabilir. Örneğin, “Ahlak yaşlı büyüklerime karşı vefalı olmamı talep eder, fakat yaşlı insanlarla ilgilenmek zaman, enerji kaybı olması, zahmetli olması vb. açılarından benim kendi rahatımı, çıkarlarımı olumsuz etkileyebilir, bu durumda niçin vefalı davranmayı tercih etmeliyim?” şeklinde sorulabilir. Son olarak “ahlaklı olmanın” bu anlamı açısından NAO sorusunu ahlakın taleplerine her spesifik durumda riayet etmenin rasyonelitesini, rasyonel gerekliliğini sorgulayan bir soru olarak da anlayabiliriz. Bu durumda bu soru “Niçin, tüm çatışma durumlarını içerecek şekilde, her spesifik durumda, ahlakın taleplerine göre davranmalı, ahlaki gerekçeleri diğer tüm düşünülerden üstün tutmalıyım?” şeklinde sorulabilir? Daha spesifik olarak örneğin, “Niçin her zaman her durumda dürüst olmalıyım, fedakâr olmalıyım, merhametli davranmalıyım?” vb. şekillerde sorulabilir.

¹⁸ W. David Ross, *The Right and The Good*, ed. Philip Stratton-Lake, Oxford University Press, Oxford 2002, p. 21-22.

¹⁹ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, p. 82.

²⁰ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay., Ankara 2002, s. 38, 45, 52-53, 64-65.

²¹ Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 47.

²² Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, p. 11-12, s.13-14.

²³ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, p. 81.

İkinci olarak NAO sorusundaki “ahlaklı olmak” unsurunu, tekil durumlarda ahlakın gereğini yapmak olarak değil de, ahlakın temel ilkelerini bir hayat kılavuzu olarak benimsemek, ahlaklılığı yaşam tarzı olarak benimsemek şeklinde anlamak da mümkündür. Ahlaklılığı bu şekilde yaşam tarzı olarak benimsemeyi, ahlaklılık tarafından gerektirilen eylemleri sürekli ve düzenli bir şekilde yapmak olarak, her durumda ahlaki perspektifi göz önünde bulunduran bir yaşam tarzını benimsemek olarak anlayabiliriz. Ahlaklılığın bu manası, ahlaklı bir hayat tarzını kendi hatırı için benimseme şeklinde daha güçlü manada da anlaşılabilir. Bu anlama göre, NAO sorusu, “Niçin ahlaki ilkeleri bir hayat kılavuzu olarak benimsemeliyim?”, “Niçin başka türden bir hayat tarzını değil de, ahlaki hayat tarzını benimsemeliyim?”, “Niçin ahlaki bakış açısını benimsemeliyim?”²⁴ şekillerinde sorulabilecektir. Daha spesifik olarak örneğin, “Niçin hayatımı dürüstlük, yardımseverlik, fedakârlık gibi temel ahlaki ilke ve değerler çerçevesinde şekillendirmeliyim?” vb. şekillerde sorulabilecektir. Diğer taraftan bu soru, ahlaklılığın bu manasında, yine çatışma varsayımı üzerinden ve çok daha genel bir şekilde de sorulabilir.

Son olarak NAO sorusundaki “ahlaklı olmak” ifadesi çok daha güçlü bir manada alınarak, ahlaklı karaktere sahip kişi olmak, erdemli kişi olmak şeklinde anlaşılabilir. Erdemli kişi ahlakın gerektirdiği şeyleri sadece belirli tekil durumlarda yapmakla yetinmeyen, ahlakı yaşam tarzı olarak benimseyip ahlakın taleplerini sürekli ve düzenli bir şekilde yapmanın da ötesine geçen bir kişi olarak anlaşılabilir. Erdemli kişi olmak manasında ahlaklı olmanın ahlaki ilkelere karşı onları diğer tüm düşünümleden üstün tutma şeklindeki kişisel bir tutumu, bunları kişiliğe mal edip karakterin parçası haline getirmeyi içerdiği gibi ahlakın gereklerini belirli bir motivasyon ile yani ahlaki gerekçeden kaynaklanan bir motivasyon ile yapmayı da içerdiği söylenebilir.²⁵ Ahlaklı olmak, bu şekilde anlaşıldığı zaman NAO sorusu, “Niçin erdemli bir kişi olmalıyım?”²⁶, “Niçin ahlaken ikeli bir kişi olmalıyım?”²⁷ şekillerinde sorulabilir. Bu soru, ahlaklılığın bu manasında da çatışma varsayımı üzerinden ve çok daha genel bir şekilde sorulabilir.

NAO sorusundaki “niçin” kısmı ile ahlaklılığa yönelik iyi normatif/haklı kılıcı gerekçelerin, rasyonel bir temellendirmenin talep edildiği netleştirilince bu haklı kılıcı gerekçelerin ne tür gerekçeler olabileceği, bu rasyonel temellendirmenin nasıl yapılabileceği tartışılabilir. Diğer yandan NAO sorusundaki ahlaklılık ifadesinin en azından üç manada anlaşılabilirliği dikkate alındığında, istenilen rasyonel temellendirmenin tam olarak hangi manada “ahlaklılığı” temellendirmeye yönelik olduğunu tespit etmek son derece önemlidir. Ayrıca, ahlaklılığın bu üç anlamında, ahlaklılık için normatif bir temellendirme talep eden bu sorunun, normal koşullarda mı, yoksa ahlaklılık ile başka normatif alanlar arasında çatışma olduğuna inanılan durumlarda mı sorulduğunun da son derece önemli olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu noktalar dikkate alındığında, NAO sorusunun ana versiyonlarını şu şekilde toparlayabiliriz:

1) Tekil eylem durumlarında ahlakın taleplerini yerine getirmenin rasyonelitesi hakkındaki bir soru olarak şu şekillerde sorulabilir: a) Normal koşullarda niçin ahlakın gerektirdiği şeyi yapmalıyım? b) Diğer türden gerekçelerle çatışmanın olduğuna inanılan durumlarda niçin ahlakın taleplerini yerine getirmeliyim? c) Niçin ahlakın taleplerine her zaman, her durumda öncelik/üstünlük tanımalıyım?

²⁴ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, 82; J. L. A. Garcia, “On ‘Justifying’ Morality”, p. 214.

²⁵ Geoffrey Sayre-McCord, “Deception and Reasons to Be Moral”, *American Philosophical Quarterly*, 1989, Volume: 26, No: 2, p. 114.

²⁶ Rus Shafer-Landau, *Moral Realism, A Defence*, Clarendon Press, Oxford 2003, p. 167.

²⁷ Kai Nielsen, “Why Should I Be Moral? Revisited”, p. 81.

2) Ahlaklılığı yaşam tarzı olarak tercih etmenin rasyonalitesi hakkındaki bir soru olarak şu şekillerde sorulabilir: a) Niçin normal koşullarda hayatımı ahlaki ilkelere göre şekillendirmeliyim? b) Başka yaşam tarzları ile uyumduğunda veya onlarla karşılaştırıldığında, niçin ahlaklı yaşam tarzını benimsemeliyim? c) Ahlaklı yaşam tarzı her zaman herkes için tercih edilmesi makul olan yaşam tarzı mıdır? Niçin?

3) Erdemli kişi olmayı tercih etmenin rasyonalitesi hakkındaki bir soru olarak şu şekillerde sorulabilir: a) Niçin erdemli bir kişi olmalıyım? b) Özellikle çatışma imkânı göz önünde bulundurulursa, niçin başka bir kişilik idealini değil de erdemli kişi olma idealini benimsemeliyim? c) Erdemli kişi olmak her zaman, herkes için makul bir tercih midir?

Sonuç olarak, NAO sorusunun tüm bu soruları ifade edebilecek bir soru olduğunu söyleyebiliriz. Soru hakkındaki tartışmaları, ona verilen ve verilebilecek cevapları ele alırken bu ayrımları dikkate almak son derece önemlidir. Ahlaklılık için rasyonel bir temellendirme verilebilir mi? Ahlaklılığın rasyonalitesini temellendirmenin hangi yolları vardır? Ahlaklılık için ahlaki gerekçe verilebilir mi? Ahlaklılık için ahlak alanı dışına ait gerekçelerle bir temellendirme sunmak uygun mudur, işe yarar mı? vb. sorularını ele alırken tüm bu ayrımlar dikkate alınmalıdır.

2. NAO SORUSUNUN DEĞİŞİK VERSİYONLARININ MAKULİYETİNE VE MUHTEMEL CEVAPLARINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER

2.1. NAO SORUSU NORMAL BAĞLAMLARDA UYGUN BİR SORU MUDUR? NASIL CEVAPLANABİLİR?

NAO sorusunun anlamına ilişkin bu tahliller ve değerlendirmelerden sonra, bu sorunun hangi durumlarda makul, uygun bir soru olabileceği ve nasıl cevaplanabileceğine işaret edebiliriz. Örneğin, normal bir bağlamda, “Arkadaşıma verdiğim sözü tutmam rasyonel açıdan niçin gereklidir?” sorusu haklı bir soru mudur? Bu soru ahlaki düşünülerin rasyonel gereklilik sağlayıcı iyi gerekçeler olabilmesi için başka türden gerekçeler tarafından, örneğin öz çıkar gerekçeleri tarafından temellendirilmesinin zorunlu olduğunu varsayan bir soru olarak alınırsa pek haklı bir soru olmayacağını söyleyebiliriz. Çünkü ahlaki düşünülerin kendi başlarına rasyonel gereklilikler sağlayabilecek iyi gerekçeler olamayacağını, baştan, temellendirmeden varsaymak haklı olmayacaktır. Bu yaklaşım, kendi başına gereklilik sağlayan, temel iyi gerekçeleri öz çıkar gerekçeleri gibi bazı ahlak alanı dışındaki gerekçelerle sınırlandırmaktadır. Hâlbuki temel iyi gerekçelerin alanının daha geniş olduğu, ahlaki gerekçelerin de bu gruba girdiği savunulabilir. Nitekim temel pratik gerekçeleri öz çıkarıcı gerekçelerle sınırlandırmaya karşı çıkan yaklaşımlar vardır. Örneğin faydacılara göre bir eylemin başkalarına faydalı olacak olması, deontolojik anlayışı savunanlara göre bir eylemin sözünü tutma eylemi olması gibi özelliklere sahip olması, bu eylemin kişinin öz çıkarını destekliyor olup olmadığına bakmaksızın bu eylemi yapmak lehinde iyi gerekçe sağlar. Dolayısıyla, ahlaki gerekçeler öz çıkarıcı gerekçeler gibi temel iyi gerekçeler ise, ahlakın gerektirdiği şekilde eylemde bulunmanın rasyonel olması için, bu eylemin öz çıkar veya başka bir düşünüm tarafından temellendirilmesinin zorunlu olduğunu savunmanın hatalı olduğunu söyleyebiliriz. Aynen öz çıkar düşünülerinin iyi pratik gerekçeler olabilmesi için, onların örneğin ahlaki gerekçelerle temellendirilmesinin zorunlu olduğunu ileri sürmek hatalı ve haksız olduğu gibi, ahlaki düşünülerin iyi pratik gerekçeler olabilmesi için onların öz çıkar gerekçeleri tarafından temellendirilmesi gerektiğini ileri sürmek de hatalı ve haksız olacaktır. Brock ve Huemer gibi bazı düşünürlerin NAO sorusunun bu manada sorulmasını haklı olarak reddettiklerini söyleyebiliriz.²⁸

²⁸ Dan W. Brock, “The Justification of Morality”, *American Philosophical Quarterly*, 1977, Volume: 14, No:1, p. 76; Michael Huemer, *Ethical Intuitionism*, Palgrave Macmillan, New York 2005, p. 196-198.

Buna göre, NAO sorusu normal tekil durumlar bağlamında sorulduğu zaman bu soruya doğrudan ahlaki gerekliliğin kendisine işaret ederek cevap vermek mümkündür. Örneğin “Niçin verdiğim sözü tutmalıyım?” diye soran bir kişiye, “çünkü ahlak bunu talep ediyor”, “çünkü sözünü tutman gerekir” şeklinde cevap vermenin makul olabileceğini söyleyebiliriz. Bu cevabın normal koşullarda yeterli olmayacağını söylemek, ahlaki düşüncülerin eylem için iyi pratik gerekçeler olma imkanını baştan reddederek, onun aleyhine olan bir iddiayı temellendirmeden varsaymak olacaktır. Bu soruya bu bağlamda “ahlaki düşüncümün, gerekliliğin” kendisine müracaat ederek cevap vermenin, birçok yazarın genel bir kabul olarak ifade ettiği, ahlaklılığı temellendirmek için ahlaki gerekçenin istenemeyeceği²⁹ ve NAO sorusuna ahlaki gerekçelerle cevap verilemeyeceği, bunun döngüsel olacağı kabulü ile uyuşmadığı söylenebilir. Fakat bu yaygın kabulün de daha açık hale getirilerek ele alınması gerekir. Burada ahlaki gerekçe ifadesi açıktır. Bunu ahlakın gerektirdiği şeyler, bir şeyin ahlaken doğru, yanlış vb. olması olduğunu söyleyebiliriz. Ama burada “ahlaklılık ile” kast edilenin ne olduğu açık değildir. Eğer bununla tekil durumlarda ahlakın talebini yerine getirmek kast ediliyorsa, bu durumda ahlaki düşüncülerin kendisini gerekçe olarak sunmak döngüsel olmayacağı gibi, bu cevabın makul olmayacağını baştan söylemek de yukarıda vurgulandığı gibi haksız olacaktır. Fakat bu yaygın kabulün NAO sorusunun diğer versiyonları olan ahlakı genel hayat tarzı olarak benimseme ve erdemli kişi olmayı tercih etmenin rasyonelliğini soran versiyonları ile ilgili olarak makul bir kabul olduğu söylenebilir. Çünkü bu iki durumda ahlakın taleplerini, örneğin sözünü tutma, vefalı olma, insanlara saygılı olma vb. gerekliliklerini yaşam tarzı olarak benimsemenin veya bunları karakter haline getiren bir kişi olmanın rasyonelitesine ilişkin gerekçe talep edilmektedir. Bu durumda ahlaki gerekliliklerin kendisine müracaat etmenin döngüsel olacağı söylenebilir. Burada önemli olan nokta normal tekil durumlarda “ahlaklılık için ahlaki gerekçenin sunulamayacağı” yargısının doğru olmadığı, bu tür durumlarda bizzat ahlaki gerekliliğin kendisine işaret etmenin, ahlakın gerektirdiği eylemi yapmak için rasyonel bir temellendirme sağlayabileceğidir.

NAO sorusunu normal koşullarda, ahlakın taleplerini kendi başına haklı kılıcı gerekçe verici olamayacağı varsayımı ile sormanın haklı olmadığına ilişkin yukarıda söylenenlerin, ahlaklı olmayı, ahlaklı hayatı benimseme ve erdemli kişi olma manalarında aldığımız zaman da geçerli olduğunu savunabiliriz. Zira NAO sorusunu, ahlaklı hayatı ve erdemli bir kişi olmayı tercih etmenin, başka rasyonel gerekçelerle desteklenmediği sürece rasyonel olmayacağı, dolayısıyla bu tercihin ancak başka türden gerekçelerle, örneğin öz çıkar gerekçeleri ile desteklendiği zaman rasyonel olacağı varsayımı ile sormak, yine bu manalardaki ahlaklılık aleyhindeki bir varsayımı baştan, temellendirmeden kabul etmek demektir. Halbuki buna karşı, ahlaklı bir hayat yaşamının veya erdemli bir kişi olmanın kendi başına değerli olduğu ve dolayısıyla onları tercih etmenin kendi başına rasyonel olduğu savunulabilir. Bu açıdan, NAO sorusunun ahlaklı hayat yaşamının ve erdemli kişi olmanın, kendi başına makul olamayacağı, ancak başka türden gerekçelerle desteklenirse makul olabileceği şeklindeki bir varsayımın sorulursa haklı bir soru olmayacağını söyleyebiliriz. Bu tür bir varsayımın rasyoneliteyi daha baştan belirli türden gerekçelere, örneğin kişinin öz çıkar gerekçelerine uygunluk ile sınırlandırmaktan veya belirli bir gerekçe alanına baştan rasyonelite açısından bir üstünlük vermekten kaynaklandığı söylenebilir.

Fakat burada, normal durumlarda, ahlaki gerekçelerin kendi başlarına haklı gerekçe teşkil edebileceğini, ahlaki bir hayat yaşamının ve erdemli bir kişi olmayı tercih etmenin kendi başına makul

²⁹ Kai Nielsen, “Is ‘Why Should I Be Moral?’ An Absurdity?”, p. 25.

olduğunu inkar etmeden de NAO sorusunun sorulma imkanlarının olduğuna işaret etmemiz gerekir. Bunlardan birisi, Thilley'in dikkat çektiği üzere, ahlaki düşüncülerin kendi başlarına pratik gerekçe sağlayıcı olduğu doğru olsa bile bunun açık bir doğru olmamasından dolayı bu tür düşüncüleri "niçin iyi pratik gerekçeler olarak almak gerektiğini" sormaktır.³⁰ Ahlaki gerekçelerin kendi başına iyi gerekçe verici olduğunu savunan birçok filozof da bu yargıyı açık bir doğru olarak görmeyip temellendirmeye çalışmıştır.³¹ Buna göre, bir kişi "Ahlaken doğru olan şeyi niçin yapmalıyım?" sorusunu "bir eylemin ahlaken doğru olma vasfına sahip olmasının" onu yapmak lehinde niçin iyi pratik gerekçe teşkil ettiğinin açıklanmasını, temellendirilmesini isteyen bir soru olarak sorabilir. Özellikle kişinin benimsediği pratik rasyonalite teorisi, ahlaki düşüncüleri kendi başlarına pratik gerekçe olarak kabul etmeye müsait olmayan bir teori ise, bu sorunun bu manada ortaya çıkması çok muhtemeldir. Yine aynı şekilde ahlaklı bir hayat yaşamının ve erdemli bir kişi olmanın özsel değere sahip olması ve bunun kendi başına onları tercih etmeyi rasyonel kılması açık olmayabilir. Ve bir kişi, NAO sorusu ile bunun açıklanmasını, temellendirilmesini isteyebilir. Bu soru bu durumda örneğin, "Ahlaki bir düşünümün bir eylemi yapmak için iyi bir gerekçe olduğunu bana göster?", "Ahlaklı bir hayat yaşamının, erdemli bir kişi olmanın kendi başına makul olduğunu bana göster?" manalarına gelecek şekilde sorulabilir. Bu şekilde sorulduğu zaman bu soruya verilecek uygun cevap, tekil durumlardaki ahlaki düşüncülerin kendi başına gerekçe teşkil ettiğini, ahlaklı bir hayatın ve erdemli bir kişi olmanın kendi başına değerli olduğunu ve bu durumun onları tercih etmek için kendi başına iyi gerekçeler sağlayabileceğini ortaya koymak şeklinde olacaktır. Böyle bir cevap da tekil durumlar söz konusu olduğunda, ahlaki düşüncülerin kendi başlarına iyi gerekçeler olabileceği yargısını destekleyecek bir pratik rasyonalite teorisini savunarak, buna karşı çıkan pratik rasyonalite teorilerini çürüterek, veya tekil durumlarda ahlakın taleplerini yerine getirmenin rasyonel olduğunu ortaya koyan açık örnekler sunarak başarılabilir. Diğer durumlarda ise ahlaklı bir hayat yaşamının ve erdemli bir kişi olmanın özsel değere sahip olduğunu temellendirmek, özsel değere sahip olan bir şeyin aynı zamanda o şeyi tercih etmek, istemek için kendi başına haklı kılıcı iyi gerekçeler sağlayabileceğini kabul eden bir pratik rasyonalite teorisini savunmak ve buna imkan tanımayan teorileri çürütmek suretiyle yapılabilir.

2.2. NAO SORUSU ÇATIŞMANIN OLDUĞU DURUMLARDA UYGUN BİR SORU MUDUR? NASIL CEVAPLANABİLİR?

NAO sorusunun ortaya çıkmasının daha muhtemel olduğu bağlamların, özellikle ahlaklı olmanın bazı fedakârlıklar gerektirdiği, ahlaklılığın taleplerinin başta öz çıkar olmak üzere, başka normatif alanların talepleri ile çatışır gözüktüğü durumlar olduğunu söylemiştik. John Hospers ve J.C. Thornton gibi bazı düşünürler, bu tür durumlarda bu soruyu sormanın uygun olmayacağını savunmuştur. Bu düşünürlerin, çatışma durumlarını merkeze alarak, NAO sorusunu baştan reddetmeye yönelik argümanları şu şekilde özetlenebilir: 1.Öncül (Ö1): NAO sorusu ancak ahlaki gerekçelerle başta öz çıkar gerekçeleri olmak üzere, ahlak alanı dışındaki gerekçelerin çatışması durumunda ciddi bir sorun olarak ortaya çıkar. Ö2: Böyle bir çatışma durumunda ahlaklı olmak için ahlaki gerekçe verilemez. Zira bu zaten rasyonel kuvveti sorgulanan ahlaki gerekçeler için, ahlaki gerekçeler sunarak döngüye düşmek hatası işlemek olacaktır. Ö3: Ahlaklılıkla, başta öz çıkar gerekçeleri olmak üzere, ahlak alanı dışındaki gerekçelerin çatıştığı durumda ahlaklılık için ahlak alanı dışından gerekçeler, daha özel olarak da öz çıkar gerekçeleri vermek imkânsızdır. Varsayılan Örtük Ö4: Çatışma durumlarında NAO sorusuna cevap vermenin,

³⁰ John J. Tilley, "Dismissive Replies to 'Why Should I Be Moral?'" , p. 346, 351.

³¹ Rus Shafer-Landau, *Moral Realism, A Defence*, p. 190-214.

ahlaki gerekçeye veya ahlak alanı dışındaki gerekçelere başvurmak dışında başka bir yolu yoktur. Sonuç, NAO sorusu kendisine cevap vermenin imkânsız olduğu sahte bir sorudur.³²

Bu argümanın tüm öncüllerinin hatalı veya yeterli dayanaktan yoksun olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, NAO sorusunun sadece çatışma durumlarında ciddi bir soru olabileceği öncülü her şeyden önce, bu sorunun yukarıda işaret edilen normal durumlarda da ciddi bir soru olarak ortaya çıkabilme imkânlarını haksız şekilde dışlamaktadır.³³ Zira bu soru rasyonel bir özne tarafından, herhangi bir çatışma durumu olmaksızın da ahlaklılık gibi hayati öneme sahip bir tercihin rasyonel temellendirmesi hakkındaki önemli ve ciddi bir soru olarak sorulabilir. İkinci olarak bu sorunun, ahlaklılık ve öz çıkarın çatışması durumunda sorulacağını söylemek yerine, öznenin böyle olduğunu düşündüğü veya böyle inandığı durumlarda sorulacağını söylemek daha doğru olur.³⁴ Çünkü sorunun, gerçekten ahlaklılık ve öz çıkarın çakıştığı durumlarda sorulduğunu söylemek böyle bir çatışmanın zaten gerçek olduğunu ve bunun kesin bir şekilde bilindiğini varsayar. Bu da sorunun sorulabilmesinin ve cevaplanabilmesinin bazı mümkün yollarını baştan dışarıda bırakır. Hâlbuki sorunun öznenin inandığı haliyle, onun gerçeklik algısı üzerinden sorulduğunu söylemek daha doğrudur. Bu açıdan, NAO sorusunun ahlaklılık ve öz çıkarın çatıştığı durumlarda değil, böyle olduğuna inanıldığı durumlarda sorulan bir soru olduğunu söylemek daha haklı gözüktür. Bu şekilde anlaşıldığı zaman, NAO sorusu, sadece gerçekte bir çatışmanın olduğu durumlarda değil, aslında bir uyum olduğu halde, öznenin bunu göremediği, bu konuda yanıldığı veya bu uyumu merak ettiği durumlarda da sorulabilen bir soru olacaktır. Bu son durumlarda, öznenin bu çatışma inancının hatalı olduğu, aslında ahlaklılığın talepleri ile öz çıkar gerekçelerinin örtüştüğü gösterilerek cevaplanabilecektir. Bu da neticede bu argümanın üçüncü öncülünün, yani çatışma durumlarında ahlaklılık için öz çıkarıcı gerekçeler verilemeyeceği öncülünün aksine, ahlaklılık için öz çıkar gerekçeleri gibi ahlak alanı dışından gerekçelerin verilebileceğini ortaya koyacaktır. Nitekim ahlaklılığı, ahlak alanı dışından gerekçeler sunarak temellendirmeye çalışan birçok filozofun yapmaya çalıştığı şeyin bu olduğunu söyleyebiliriz. Onlar, ahlaklılık ve öz çıkar arasındaki çatışmanın görünüşte olduğunu veya bu inancın hatalı olduğunu ortaya koymaya ve gerçekte ahlaklılığın ahlak alanı dışındaki gerekçeler tarafından da desteklendiğini savunmaya çalışmışlardır.³⁵

Burada, öznenin çatışmaya ilişkin inancının hatalı olamayacağı ve dolayısıyla sorunun öznenin inancı açısından değil, gerçeklik açısından sorulduğu şeklindeki bir itirazın çok makul olmayacağını da söyleyebiliriz. Zira tekil durumlarda bile yapılan ahlaki eylemin kişinin öz çıkarı açısından sonuçları her zaman açık olmayabilir. Özellikle öz çıkarın çok değişik boyutlarının olabileceği, eylemin geleceğe dönük menfaatlerle de ilişkili olabileceği düşünüldüğünde ahlaklılık ve öz çıkarın uyum veya çatışmasının kesin şekilde bilinebilecek kadar açık olduğunu söylemek güçtür. Diğer taraftan burada ahlaklılık, ahlaklı hayat tarzını benimsemek ve erdemli kişi olmak manalarında alındığı zaman ahlaklılık ve öz çıkarın uyum ve çatışmasının açıkça bilinebileceğini söylemek daha da güç hale gelir. Dolayısıyla NAO sorusunun aslında gerçekten hiçbir çatışma olmayıp, sırf öznenin bu uyumu merak etmesi sebebiyle sorulabileceği gibi, öznenin bu uyumu görememesinden dolayı veya hatalı şekilde bir çatışma olduğunu zannederek sorması da mümkündür. Bu durumların hepsinde NAO sorusuna, yukarıdaki

³² John Hospers, *Human Conduct: An Introduction to Problems of Ethics*, Harcourt, Brace and World, New York 1961, p. 194; J. C. Thornton, "Can The Moral Point of View Be Justified", *Australasian Journal of Philosophy*, 1964, Volume: 42, No:1, p. 25-26; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 11-12; Kai Nielsen, "Why Should I Be Moral? Revisited", p. 82; Mark C. Overvold, "Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral", p. 495.

³³ Kai Nielsen, "Why Should I Be Moral? Revisited", p. 19.

³⁴ Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 13.

³⁵ John J. Tilley, "Is 'Why Be Moral?' A Pseudo-Question?: Hospers and Thornton on the Amoralist's Challenge", p. 557; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 15.

argümanın üçüncü öncülünün dışladığı şeyi yaparak yani ahlaklılık için ahlak alanı dışından, örneğin öz çıkar gerekçeleri sunarak cevap vermek mümkündür.

Yukarıdaki argümanın ahlaklılık için ahlaki gerekçenin verilemeyeceği şeklindeki ikinci öncülü de yukarıda işaret edildiği üzere, tekil eylemler durumunda değil, ahlaklı hayatı tercih etme veya erdemli kişi olmayı tercih etme bağlamında doğru olabilir. Fakat normal tekil eylem durumlarında olduğu gibi çatışmanın söz konusu olduğu tekil eylem durumlarında da, ahlaki gerekçeye başvurmanın bir yolu var gözükür. Örneğin, ahlaklılığın zor durumda olan bir arkadaşına ona maddi yardım yapma konusunda verdiğim sözümü tutmamı gerektirdiği, ama öz çıkarımın o parayı kendi rahatım için harcamamı gerektirdiği bir durum hayal edebiliriz. Bu durumda birinci planda çatışma, ahlaklılığın verilen sözü tutma gerekliliği ile öz çıkarın, kendi rahatını gözetmek şeklindeki gerekliliği arasında olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu tür bir durumda, duruma uygun olan başka ahlaki gerekçeler de ahlakın gerektirdiği eylemi destekliyorsa onlara müracaat ederek, ahlakın gerektirdiği şeyi yapmayı rasyonel açıdan daha fazla temellendirmek mümkündür. Verdiğimiz örnekte, sözünü tutmanın gerekliliğinin yanı sıra, muhtaç bir arkadaşına yardım etmenin gerekliliği şeklindeki bir ahlaki düşünümüne müracaat ederek, çatışmanın dengelerini değiştirmek mümkündür. Burada ahlaki taraftan gerekçelerin miktarı artırıldığı gibi öz çıkar tarafında da başka ilgili gerekçelerin bulunabileceği yanıtı verilebilir. Fakat burada önemli olan sonucun hangi taraf lehinde olacağı değildir. Burada önemli olan, tekil durumlarda, ahlakın bir talebi ile, öz çıkarın bir talebinin çatıştığı durumlarda, başka bir uygun ahlaki gerekçeye başvurmanın mümkün olduğudur. Eğer bu mümkünse o zaman yukarıdaki argümanın ikinci öncülü, en azından tekil eylem bağlamındaki gerekçe çatışmaları hakkında hatalı olacaktır.

Yukarıdaki argümanın geçerli olması için, açıkça belirtilmeyen, ama argümanın geçerli olması için varsayılması gereken dördüncü öncülü de hatalıdır. Bu öncül, çatışma durumlarında NAO sorusuna cevap vermenin ya ahlaki gerekçeler sunmak ya da ahlak alanı dışından gerekçeler sunmakla mümkün olacağını ileri sürer. Her şeyden önce, Hospers ve Thornton bu argümanı ve öncülü, ahlaklılığın öz çıkar ile çatışması bağlamında ileri sürer. Bu yazarların ahlak alanı dışındaki gerekçeleri sadece öz çıkar gerekçeleri ile sınırlandırmalarının hatalı olduğunu söyleyebiliriz.³⁶ Zira ahlaki alan dışındaki gerekçeler öz çıkar gerekçeleri, dini gerekçeler, estetik gerekçeler vb. şeklinde çoğaltılabilir. Bu durumda ahlaklılık ve öz çıkar gerekçelerinin çatıştığı durumlarda bu soruya cevap vermek için ahlaklılık ve öz çıkar gerekçeleri dışında başka gerekçelere başvurmak mümkün hale gelecektir. Eğer çatışan alanlardan birisi çatışmanın dışındaki başka bir alandan da destek alıyorsa, onu tercih etmenin daha rasyonel olduğu söylenebilecektir. Diğer yandan, burada ahlak dışı alana ait gerekçeleri daha geniş alsak ve çatışmanın ahlaklılık ile ahlak alanı dışındaki gerekçeler arasında olduğunu varsaysak bile, bu çatışmanın ancak ahlaki gerekçelere veya ahlak alanı dışındaki gerekçelere başvurularak çözülebileceğini söylemek gerekmez. Zira bu durumda aslında söz konusu bağlamda, NAO sorusu çatışma durumlarında hangi gerekçe türünün daha fazla rasyonel güce, ağırlığa sahip olacağını, hangisine rasyonel açıdan öncelik verilmesi gerektiğini soran bir soru olarak anlaşılabilir. Ve böyle bir soruya da ahlaki gerekçelere veya ahlak alanı dışındaki gerekçelere başvurmaksızın, değişik gerekçe türlerinin pratik rasyonalite açısından güç dengesine ilişkin bir açıklama ve temellendirme ile cevap verilebilir. Eğer ahlaki gerekçelerin diğer gerekçe türlerine karşı bir tür önceliğe ve üstünlüğe sahip olduğu gösterilebilirse çatışma durumlarında

³⁶ John J. Tilley, "Is 'Why Be Moral?' A Pseudo-Question?: Hospers and Thornton on the Amoralist's Challenge", p. 551.

ahlaklılığı tercih etmek için rasyonel bir temellendirme sağlanmış olacaktır.³⁷ Böyle bir temellendirme başarılı olursa bunun NAO sorusunun “Niçin her tekil durumda ahlakın taleplerini yerine getirmeliyim?” manasındaki versiyonuna da cevap olabileceğini söyleyebiliriz.

Burada ahlaki düşünümün tekil güçlerinin de eşit olmadığına dikkat çekilebilir. Her ahlaki düşünümün kişiye yüklediği ahlaki yükümlülük eşit olmadığı gibi ahlaki eylemin rasyonalitesi açısından etki gücü de eşit olmayabilir. Örneğin, muhtaç bir kişiye yardım etme ahlaki gerekliliği ile başkasına zarar vermeme ahlaki gerekliliği ahlaki açıdan aynı güçte değildir. Ross’un da dikkat çektiği üzere,³⁸ bir çatışma durumunda önceliğin başkasına zarar vermeme ahlaki gerekliliğinde olması gerektiğini söyleyebiliriz. Ahlaki düşünümün bu şekilde bir öncelik, sonralık hiyerarşisinde olabileceğini dikkate almak, ahlaki gerekçelerle diğer türden gerekçelerin çatışması durumlarında, hem çatışmaya hangi ahlaki gerekçe ile öz çıkar gerekçesi arasındaki bir çatışma olduğunu netleştirip, rasyonalitenin ağırlığını buna göre değerlendirmek açısından hem de nispeten daha hafif bir ahlaki gerekçeyi daha güçlü/ağır bir ahlaki gerekçe ile desteklemek açısından faydalı olabilir.

Diğer taraftan, ahlaki gerekçelerle ahlak alanı dışındaki gerekçelerin çatışması durumlarında, NAO sorusuna cevap vermenin başka bir alternatif yolunu, ahlaklılığı ahlaki hayat tarzını benimseme ve erdemli kişi olma manalarında alarak bulabiliriz. Buna göre eğer genel olarak ahlaki hayat tarzını benimsemek ve erdemli olmak için yeterli bir rasyonel temellendirme sunulabilirse, bu hayat tarzını benimsemenin veya erdemli bir kişi olmanın gereği olarak ortaya çıkacak olan ahlaki eylemler, onlar ahlak alanı dışındaki gerekçelerle desteklenemese de örneğin öz çıkar ile çatışsa da rasyonel olabilecektir.³⁹ Bu yaklaşımın, tekil durumlarda ahlaki gerekçelerle, ahlak alanı dışındaki gerekçelerin çatışması durumlarında ahlakın taleplerini tercih etmenin rasyonalitesini açıklamak açısından bir imkân sağladığını söyleyebiliriz. Bu durumun da çatışma bağlamlarında NAO sorusuna cevap vermek için, çatışma halindeki ahlaki gerekçelere veya ahlak alanı dışındaki gerekçelere başvurmak yerine, bu eylemlerin kendisinden doğduğu yaşam tarzının veya kişilik tipinin rasyonalitesine başvurmak şeklindeki başka bir yola işaret etmesi açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

NAO sorusunun çatışma varsayımı üzerinden sorulan versiyonu, sorudaki ahlaklılık ifadesinin ahlaki hayat tarzını benimseme ve erdemli kişi olma anlamları üzerinden de sorulabilir. Bu soru, ahlaklılığın bu manalarında sorulduğu zaman yukarıda söylenenlerin birçoğunun burada da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Hospers ve Thornton’un soruya karşı argümanlarına yöneltile itirazların birçoğu burada da geçerlidir. Zira bu sorunun ahlaklılığın bu anlamlarında da, sadece çatışma durumlarında ciddi bir sorun olabileceği kabulü hatalıdır. Yine burada da bu sorunun gerçekten çatışmanın olduğu durumlarda değil de öznenin böyle olduğuna inandığı durumlarda veya sırf uyumu merak ettiği durumlarda sorulabileceğini söylemek daha doğrudur. Bu durumda da soruya öznenin inancının hatalı olduğunu ortaya koyarak ve aslında ahlaklılık ile diğer normatif düşünüm arasında uyumun olduğu ortaya konarak cevap verilebilir. Çatışmanın gerçekte var olduğu varsayıldığında da tekil durumlara paralel şekilde, hangi taraftaki gerekçenin rasyonalite açısından daha öncelikli, daha üstün olduğu sorgulanarak bir cevaba ulaşılabilir. Ahlaklılığın bu manalarında söz konusu soruşturma, ahlaki hayat yaşama ve erdemli bir kişi olmanın değerlerini ve bunun sağlayacağı pratik gerekçeleri

³⁷ John J. Tilley, “Is ‘Why Be Moral?’ A Pseudo-Question?: Hospers and Thornton on the Amoralist’s Challenge”, p. 560, 565; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 13-14.

³⁸ W.D.Ross, *The Right and The Good*, p. 22.

³⁹ L.P. Pojman, *Ethics, Discovering Right and Wrong*, 188; Geoffrey Sayre-McCord, “Deception and Reasons to Be Moral”, p. 114.

ortaya koyma, alternatif hayat tarzları ve karakter tiplerinin değeri ve bunun sağlayacağı pratik gerekçeleri ortaya koyma ve bunları mukayese etmeye yönelik olacaktır. Eğer bu manalardaki ahlaklılığın değerinin daha büyük olduğu ve sağladığı gerekçenin daha güçlü olduğu ortaya konulabilirse, çatışma durumlarında, ahlaklılık için bir temellendirilme sunulmuş olacaktır. Burada yapılan temellendirme yeteri kadar güçlü ise bu temellendirme, “Ahlaklı hayat tarzını veya erdemli kişi olmayı tercih etmek her zaman ve herkes için niçin rasyoneldir?” sorusuna da bir cevap olabilecektir.

2.3. NAO SORUSU AHLAKİ AÇIDAN UYGUN MUDUR? VERİLEN CEVAPLAR GERÇEKTE AHLAKLILIĞA İMKÂN TANIR MI VE GÖTÜREBİLİR Mİ?

NAO sorusuna karşı çıkışlardan başka bir tanesi, eğer bu soruda ahlaklılık için ahlak alanı dışından bir gerekçe talep edilirse, bu tür cevapların verilmesi mümkün olsa bile bunun ahlaklılıkla ilgili bazı hususlar açısından sorunlu olacağını ileri sürer. Bu yaklaşımı benimseyenler bu öncüle, ahlaklılık için ahlaki gerekçenin verilemeyeceği şeklindeki öncülü de ekleyerek, NAO sorusunun aslında hiç bir şekilde cevaplanamaz, sahte bir soru olduğu sonucunu çıkarmaya çalışmışlardır. Bu argümanın ahlaklılık için ahlaki gerekçe verilemeyeceği şeklindeki öncülüne ilişkin yukarıda değerlendirme yapıldığından bu öncülü burada tekrar ele almaya gerek duymuyoruz. Burada daha merkezi ve önemli olan öncül, ahlaklılık için ahlak alanı dışından gerekçeler sunarak bir temellendirme sunmanın uygun olmayacağı şeklindeki birinci öncüdür.⁴⁰ Burada her şeyden önce böyle bir temellendirmenin ne açıdan uygun olmayacağı, uygun olmamakla kastın ne olduğu sorgulanabilir. Bu noktada verilebilecek cevaplardan birisi, belki en sert, ahlaklılık için böyle bir temellendirme talebinin ahlaklılığı başka şeyler için araç olarak görmekten kaynaklanabileceği, bunu varsayacağı olabilir. Özellikle Bradley’in NAO sorusuna karşı çıkışında onun bu hassasiyetinin öne çıktığını söyleyebiliriz. Bradley’e göre, NAO sorusunu sormak, ahlaklılığı bir amaç olarak değil, bir araç olarak görmeye dayanır ve böyle bir soruyu sormak ahlaki bir tavır değildir.⁴¹

Bradley’in bu eleştirisi sadece niçin ifadesinin, “ne için” manasında anlaşılması durumunda haklı olabilir. Fakat Bradley’in sorudaki “niçin” ifadesini bu manayla sınırlandırmasının hatalı olduğunu söyleyebiliriz. Zira o, NAO sorusundaki “niçin” ibaresini, “ne için” manasında alarak soruyu çok daraltmakta ve onun bu manada olmayacak birçok versiyonunu haksız şekilde dışlamaktadır.⁴² Yukarıda söylenenlerden anlaşılacağı üzere NAO sorusu “ne için” manasından farklı bir manada makul şekilde sorulabilir. Aslında Bradley’in kendisi de NAO sorusunun ahlaklılığı kendinde bir amaç olarak almanın rasyonel olup olmadığını soran bir soru olarak sorulabileceğini kabul eder gözüktür.⁴³

Ahlaklılığı ahlak alanı dışındaki gerekçelere başvuru ile temellendirmenin uygunsuz olacağı iddiası için sunulabilecek başka bir gerekçe böyle bir temellendirme talebinin ve verilen cevapların aslında ahlaklılığı ikincil görmeyi varsayabileceği şeklinde olabilir. Bu itirazın haklılığı burada istenilen temellendirmenin nasıl anlaşıldığına bağlı olacaktır. Eğer bir kişi buradaki temellendirmeyi ahlaklılığın her üç manasında, ahlaklılık için zorunlu olan, eğer bu temellendirme verilmezse ahlaklılığın rasyonel haklılıktan yoksun olacağı bir temellendirme olarak alırsa, bu eleştirinin haklı olabileceğini söyleyebiliriz. Zira ahlaklılığı tercihin kendi başına rasyonel olamayacağını, rasyonelitesini ahlak alanı dışındaki kaynaklardan alması gerektiğini varsaymak, yukarıda işaret edildiği üzere, pratik rasyonelite

⁴⁰ Frank Snare, “Can a Moral Man Raise the Question, ‘Should I Be Moral?’”, p. 499-500.

⁴¹ F. Herbert Bradley, *Ethical Studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, p. 53, 55-56; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 61-65.

⁴² Frank Snare, “Can a Moral Man Raise the Question, ‘Should I Be Moral?’”, p. 506.

⁴³ F. Herbert Bradley, *Ethical Studies*, 59; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 64.

açısından ahlaklılık aleyhindeki bir iddiayı temellendirmeden varsaymak olacağı gibi, ahlaklılığı baştan ikincil kılma, başka normatif alanların üstünlüğünü önceden varsayma yanılığına düşmek olacaktır. Örneğin, bir kişi ahlaklılığı tercihin ancak o öz çıkarıya uygunsuz veya öz çıkarıcı gerekçeler tarafından desteklenirse rasyonel olabileceğini varsayarsa, hem ahlaklılığın kendi başına rasyonel olamayacağını temellendirmeden varsaymış olacak hem de pratik rasyonalite açısından öz çıkarının merkeziliğini, üstünlüğünü varsaymış olacaktır. Fakat bu varsayımların her ikisinin hatalı olduğu savunulabilir.⁴⁴ Hatalı olmasalar bile bu iddiaları temellendirmeden varsayarak NAO sorusunu, ahlaklılık için dışsal temellendirmeyi zorunlu gören veya onu bu şekilde diğer gerekçe alanlarına nispetle ikincil gören bir soru sormanın haksız olacağını söyleyebiliriz.

Fakat NAO sorusunun, ahlaklılık için dışsal bir gerekçelendirme isteyen bir soru olarak, böyle bir varsayıma dayanmadan sorulabileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Yani bir kişi ahlaklılığın her üç manasında da ahlaklılığın aslında dışsal bir temellendirme olmaksızın rasyonel olabileceğini kabul ettiği halde, NAO sorusunu ahlaklılık için dışsal gerekçelendirme isteyen bir soru olarak sorabilir. Bu soruyu soran kişi, Garcia'nın dikkat çektiği üzere, rasyonel bir kişi olarak ahlaklılığı önemseyen kadar öz çıkarısını da önemseyen bir kişi olabilir ve bunların uyumunu merak ettiğinden bu soruyu sorabilir. Eğer ona bunların uyumu konusunda yeterli cevap verilebilirse, onun ahlaklılıkla ilgili birtakım kaygıları giderileceği gibi, ahlaklı olma konusunda motivasyonu da artacaktır.⁴⁵ Diğer taraftan, böyle bir uyumun ortaya konulması, ahlaklılığın rasyonalitesinin gücünü takviye ederek, ahlaklılığı tercihin rasyonelliğini artırmış olacaktır.

Bu şekilde, ahlaklı olmak için ahlak alanı dışından gerekçe talep eden bir soru olarak NAO sorusunun bazı bağlamlarda uygun bir soru olabileceği ortaya konulduğu halde, bu tür bir gerekçelendirmenin aslında, ahlaklılığa götürme açısından işe yaramayacağı itirazları da yapılmıştır. Açık ifadesini Bradley'de bulabileceğimiz bu itiraza göre, ahlaklı olmak ahlaklılığı kendi hatırı için tercih etmeyi, yapmayı gerektirir. Ahlaklı olan şeyi, ahlaki gerekçelerle değil de örneğin, öz çıkarı gibi başka gerekçelerle yapan bir kişinin eylemi ahlaki değere sahip olmayacağı gibi erdemliliği kendi hatırı için değil de başka bir şeyin hatırı için tercih eden bir kişi de gerçekten erdemli sayılamaz.⁴⁶ Dolayısıyla, itiraza göre, NAO sorusuna ahlaklılık için dışsal gerekçeler sunarak cevap vermek, aslında, gerçek manada ahlaklılığı temellendirmede, ona imkan tanımada ve götürmede işe yaramayacaktır.

Bu itirazın, NAO sorusunun bu anlamda sorulmasının imkansız, mantıksız bir soru olduğunu göstermediği, aslında ona cevap vermenin mümkünlüğünü kabul ettiği halde bu cevapların gerçek manada ahlaklılığı isteyen bir kişi için işe yaramayacağını savunduğunu söyleyebiliriz.⁴⁷ Fakat bu itiraz da ancak ahlaklılık için sunulan dışsal temellendirme, ahlaklılığın zorunlu olarak muhtaç olduğu bir temellendirme olarak alınırsa haklı olabilir. Eğer ahlaklılığın kendi başına rasyonel olabileceği kabul edilirse ahlaklılığı sadece dışsal gerekçelerden dolayı tercih etme durumu ortaya çıkmayacağından bu itiraz yersiz olacaktır. Dolayısıyla, böyle bir itirazın önüne geçmenin yolunun, normal koşullarda, tekil durumlarda ahlaki düşünceleri takip etmenin, genel olarak da ahlaki hayat tarzını benimsemenin ve erdemli kişi olmanın kendi başına rasyonel olabileceğini kabul etmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu kabul edildiği zaman, ahlaklılığı tercih eden kişinin bu tercihi ahlak alanı dışındaki gerekçelerle de desteklene

⁴⁴ J. L. A. Garcia, "On 'Justifying' Morality", p. 219; L.P. Pojman, *Ethics, Discovering Right and Wrong*, p. 187.

⁴⁵ J. L. A. Garcia, "On 'Justifying' Morality", p. 216.

⁴⁶ F. Herbert Bradley, *Ethical Studies*, 56,57; Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 15.

⁴⁷ Peter Singer, *Why Should I Be Moral*, p. 18.

bile ahlaklılığı tercih etmesi için tekil eylem durumlarında zaten ahlaki gerekçeler olacağından, ahlaki hayat ve erdemli kişi olma durumlarında da bunları başka bir şey için değil de kendi hatırları için tercih etme imkanı olacağından yukarıdaki itirazın ortaya çıkmayabileceğini söyleyebiliriz. Brock da tekil durumlarda gerçekten ahlaklı eylem ile, menfaatçi eylem arasında ayırım yapmak için, ahlaki gerekliliklerin kendi başına iyi gerekçe sağlayabileceğini kabul etmenin önemine vurgu yapmıştır.⁴⁸ Diğer taraftan, böyle bir dışsal temellendirme, başlangıçta ahlaklılığın kendisinin rasyonelliğini göremeyen bir kişinin, dışsal gerekçelerle ahlaklılığı tercih ettikten sonra, ahlaklılığı tercihin kendi başına makul olduğunu görüp artık dışsal gerekçelerden dolayı değil de, ahlaklılığa uygun gerekçelerden dolayı ahlaklı olmasının imkanını dışlamaz. Bu yüzden, bu tür dışsal temellendirmelerin ahlaklılığa götürmek açısından hiçbir işlevinin olmayacağını söylemenin bu açıdan hatalı olduğunu söyleyebiliriz.

Snare ve McCord gibi bazı düşünürler ahlaklılığı savunmak için ahlak alanı dışından gerekçeler sunmanın, aslında gerçek manada ahlaklılık için bir temellendirme olamayacağı, buna götüremeyeceği şeklindeki yukarıdaki itirazın önüne geçmek için, burada ahlaklılığın genel manada, ahlaklı hayatı⁴⁹ tercih etme ve erdemli kişi⁵⁰ olmayı tercih etme şeklinde alınmasının avantajlı olacağını savunmuşlardır. Onlara göre, eğer ahlaklılık bu manalarda alınır, bu manalardaki ahlaklılık örneğin, öz çıkarıcı gerekçelerden dolayı benimsenmiş olsa bile, ilgili öznenin hala, ahlaki eylemlerinde ahlaki gerekçelerden dolayı eylemde bulunması ve bu sayede gerçekten ahlaklı olabilmesi mümkün olacaktır. McCord'a göre, zaten sunulan temellendirme, ahlaklı olanı ahlaki gerekçelerden dolayı yapan bir kişiliğe sahip olmayı temellendirmek olacağından gerçekten ahlaklı olmayı temellendirmiş olacaktır.⁵¹ Bu temellendirme ile ikna olarak ahlaki eylemde bulunan bir kişi gerçekten ahlaklı şekilde, yani ahlaki olanı ahlaki gerekçeden dolayı yapan bir kişi olabilecektir. Snare ise bu noktayı açıklamak için satranç örneğini vermiştir. Buna göre, bir kişi niçin satranç oyununu oynayacağına ilişkin satrançsal gerekçeler dışındaki gerekçelerle, örneğin arkadaşına söz verdiği için, eğlenmek için, kendisini ispatlamak için vb. oynadığını söyleyerek bir temellendirme yapabilir. Ama satranç oyununa bu tür gerekçelerle karar verdikten sonra, oyunun kendisini oynarken yaptığı hamleleri bu gerekçelerden dolayı yapması gerekmez. Bu kişi, oyun oynarken satrançsal gerekçelerden dolayı, yani satranç oyununun kendi kural ve stratejilerinden kaynaklanan gerekçelerden dolayı eylemde bulunabilecektir.⁵² Aynı şekilde, bir kişi, ahlak oyununu/ahlaki hayat tarzını benimsemeyi veya erdemli bir kişi olmayı, örneğin, öz çıkarıcı gerekçelerle temellendirse ve bu gerekçelerden dolayı tercih etse bile bu tercihi yaptıktan sonra, artık yapmış olduğu eylemleri sadece ahlaki gerekçelerden dolayı yapabilir. Böylece, gerçekten ahlaklı bir kişi olabilir.

Fakat bu açıklamaların yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu yazarların açıklaması ahlaklılığın tekil ahlaki davranışları yapmak manası ile değil, ahlaklılığı gerçekten bir yaşam tarzı olarak benimseme ve gerçekten erdemli bir kişi olma şeklindeki manası ile ilgilidir. Tekil ahlaki davranışın gerçekten ahlaki değere sahip olması için, bu eylemin öz çıkarıcı gerekçelerden dolayı değil, bizzat ahlaki gerekçelerden dolayı yapılması gerektiğini söyleyebiliriz. Ama gerçekten ahlaki bir hayatı benimsemek ve gerçekten erdemli bir kişi olmak durumlarında ise ahlaki davranışı ahlaki gerekçeden dolayı yapmak yeterli olmayabilir. Yukarıdaki açıklama sadece bunun imkanını ortaya koyar ve bunu da ahlaki

⁴⁸ Dan W. Brock, "The Justification of Morality", p. 76.

⁴⁹ Frank Snare, "Can a Moral Man Raise the Question, 'Should I Be Moral?'" p. 504.

⁵⁰ Geoffrey Sayre-McCord, "Deception and Reasons to Be Moral", p. 115.

⁵¹ Geoffrey Sayre-McCord, "Deception and Reasons to Be Moral", p. 115.

⁵² Frank Snare, "Can a Moral Man Raise the Question, 'Should I Be Moral?'" p. 504.

düşünümlerin kendi başına iyi gerekçe olabileceği varsayımı ile sağlayabilir. Fakat gerçekten ahlaki bir hayatı benimsemiş olmak için ve gerçekten erdemli bir kişi olmak için, tekil durumlardaki ahlaki davranışa paralel şekilde, ahlaki hayatı ve erdemli karakteri başka bir şeyden dolayı değil de kendilerinden dolayı, kendilerinin özsel değerinden dolayı tercih etmek gerektiği savunulabilir. Yukarıdaki yazarların açıklamasının bu noktayı gözden kaçırdığını söyleyebiliriz. Bu noktayı açmak için Snare'in satranç örneği üzerinden düşünebiliriz. Gerçekten ahlaklı bir hayat yaşamış olmayı ve gerçekten erdemli bir kişi olmayı, satrançı gerçekten seven/satranca samimi şekilde bağlı bir kişiye benzetebiliriz. Bir kişinin bu şekilde değerlendirilebilmesi ve bu açıdan takdir edilebilmesi için, onun satranç oynamaya başka gerekçelerden dolayı karar verip, satranç oynarken, o baştaki diğer gerekçelerden dolayı değil de satrançsal gerekçelerden dolayı hamle yapması yeterli gözükmez. Bu kişinin, satranç oyununu da başka bir şeyden dolayı yapılması değerli bir şey olarak, başka bir şeye araç olarak değil de kendi hatırı için değerli bir şey olarak görmesi ve bundan dolayı oynaması beklenir. Aynı şekilde, bir kişinin gerçekten ahlaklı bir hayat yaşadığını, gerçekten erdemli bir kişi olduğunu söyleyebilmek ve bu açılardan takdir edebilmek için, sadece tekil ahlaki eylemlerini ahlaki gerekçelerden dolayı yapması yeterli olmayabilir. Bu kişinin, ahlaki hayatın kendisini ve erdemli kişi olmanın kendisini de başka dışsal gerekçelerden dolayı veya bir şeye araç olarak değil kendi özsel değerlerinden dolayı tercih etmesi gerektiği savunulabilir.

SONUÇ

Sonuç olarak, ahlaklılığın rasyonalitesi, temellendirilmesi hakkındaki bir soru olarak NAO sorusunun en uygun ve makul yorumunun, bu soruyu "ahlaklılığın rasyonel olup olmadığının" ortaya konulmasını, gösterilmesini talep eden bir soru olarak anlamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu soruyu bu şekilde anlamak, her şeyden önce ahlaklılığın kendi başına rasyonel olmadığı, ancak dışarıdan gerekçelerle temellendirilebilirse rasyonel olabileceği şeklindeki bir takım varsayımları barındırmadığından veya ima etmediğinden, daha baştan ahlaklılık aleyhine bir varsayımla başlama hatasına düşmekten koruyacaktır. Aynı şekilde bu soruyu bu şekilde anlamının bu soruya ahlaklılığa ilişkin birtakım hassasiyetlerle karşı çıkan düşünürlerin itirazlarını gidermek, soruya ilişkin yanlış anlamaları azaltmak açısından da faydalı olacağını söyleyebiliriz. NAO sorusu, ahlaklılığın rasyonalitesinin ortaya konulmasını talep eden bir soru olarak anlaşılınca, bu sorunun normal koşullarda mı yoksa çatışma varsayımı ile mi sorulduğuna bakarak ve sorudaki ahlaklılıkla, bu ifadenin tekil eylemlerde ahlaklılık, ahlaklı bir hayat yaşama, erdemli kişi olma şeklindeki üç anlamından hangisinin kastedildiği netleştirilerek cevaplar sunmaya girişilebilir.

Normal koşullarda her şeyden önce, her üç manasında ahlaklılığın kendi başına rasyonel olduğu gösterilmeye çalışılabilir. Bu da tekil durumlarda ahlaki düşünümlerin kendi başına iyi pratik gerekçeler olduğu açık örneklerle gösterilerek, bunu ortaya koyacak bir pratik rasyonalite anlayışına başvurularak ve ahlaki düşünümlerin kendi başına iyi gerekçe sağlayabilme imkanını dışlayan pratik rasyonalite teorileri çürütülerek yapılabilir. Benzer şekilde, ahlaklılık, ahlaklı hayat yaşamak ve erdemli kişi olmak anlamında alındığı zaman, normal koşullarda, ahlaklılığın rasyonelliği, ahlaklı hayat yaşamının ve erdemli kişi olmanın kendi başına değerli olduğu ve kendi başına değerli olmanın iyi gerekçe sağlayıcı bir özellik olduğu gösterilerek ortaya konabilir. Bu da yine açık örneklere başvurarak, bu yargıyı destekleyecek bir pratik rasyonalite teorisini rakiplerine karşı savunarak yapılabilir. Eğer bu şekillerde ahlaklılığın kendi başına rasyonel olduğu gösterilebilirse, normal koşullarda sorulan NAO sorusu için yeterli bir cevap verilmiş olacağını söyleyebiliriz. Bu tür durumlarda, ahlaklılığın başka gerekçe

alanlarından destek aldığıının gösterilmesi onun rasyonelliğini kuvvetlendiren bir etken olarak alınabileceği gibi ahlaklılığı tercih eden rasyonel öznenin, ahlaklılıkla örneğin öz çıkarın uyumunu görebek daha rahat bir şekilde ahlaklılığa yönelmesinde bir etken olabilir. NAO sorusunun çatışmanın olduğu inancı ile sorulduğu durumlarda ise bu soruya cevap vermenin açık bir yolu, ahlaklılıkla başta öz çıkar alanı olmak üzere diğer alanların çatıştığı şeklindeki inancın hatalı olduğunu ortaya koymaktır. Bu da örneğin öz çıkarın değişik türlerine işaret edip, ahlaklılığın bir tür öz çıkar açısından zararlı olsa da başka türleri açısından faydalı olduğu savunularak, ahlaklılığın içeriği konusunda, ahlaklılığın kendisinin aslında kişinin felaketine müsaade etmeyebileceği savunularak yapılabilir. Çatışma durumlarında NAO sorusuna cevap vermenin başka bir yolu, bu tür çatışmaların gerçek olması durumunda bile ahlaklılığı tercih etmenin daha rasyonel olduğunu savunmaya çalışmaktır. Bu tekil eylem durumlarında, ahlaki gerekçelerin diğer gerekçe türlerinden daha öncelikli, üstün olduğu temellendirilerek yapılabilir. Ahlaklılığın, ahlaklı hayat ve erdemli kişi olma anlamlarında ise bunların değerinin başka, rakip hayat tarzları ve kişilik modellerinin değeri ile karşılaştırılınca çok daha büyük olduğu, bu yüzden onları tercih etmenin daha rasyonel olduğu gösterilerek yapılabilir. Neticede, ahlaklılığın rasyonelliğinin ortaya konulması teorik olarak mümkün olduğundan, ahlaklılık tercihinin rasyonel bir tercih olmasının yolu açık gözükür. Tabii ki bu tercihin rasyonel olduğunun ortaya konulması için, işaret edilen cevapların verilmesi ve bunların temellendirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Bradley, F. Herbert, *Ethical Studies*, Cambridge University, Cambridge 2012.
- Brock, Dan W., "The Justification of Morality", *American Philosophical Quarterly*, 1977, Volume: 14, No: 1, pp. 71-78.
- Garcia, J. L. A., "On 'Justifying' Morality", *Metaphilosophy*, 1986, Volume:17, No: 4, pp. 214-223.
- Gauthier, David, "Reason to Be Moral?", *Synthese*, 1987, Volume: 72, No: 1, pp. 5-27.
- Hospers, John, *Human Conduct: An Introduction to Problems of Ethics*, Harcourt, Brace and World, New York 1961.
- Huemer, Michael, *Ethical Intuitionism*, Palgrave Macmillan Press, New York 2005.
- Kant, Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 3. baskı, Ankara 2002.
- Korsgaard, Christine M., *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- Mothersill, Mary, "Duty", *The Encyclopedia of Philosophy*, Volume: 2, ed. Paul Edwards, Macmillan Company and the Free Press, New York 1967, pp. 442-444.
- Nielsen, Kai, "Is 'Why Should I Be Moral?' An Absurdity?", *Australasian Journal of Philosophy*, 1952, Volume: 36, No: 1, pp. 25-32.
- Nielsen, Kai, "Why Should I Be Moral? Revisited", *American Philosophical Quarterly*, 1984, Volume: 21, No: 1, pp. 81-91.
- Overvold, Mark C., "Morality, Self-Interest, and Reasons for Being Moral", *Philosophy and Phenomenological Research*, 1984, Volume:44, No. 4, pp. 493-507.
- Platon, *Devlet*, çev. Selahattin Hilav, EOS Yayınevi, Ankara 2007.
- Pojman, Louis P., *Ethics, Discovering Right and Wrong*, Wadsworth Publishing, Fifth Edition, Belmont 2006.
- Powell, Brian K., "Kant and Kantians on 'The Normative Question'", *Ethical Theory and Moral Practice*, 2006, Volume: 9, No. 5, pp. 535-544.
- Prichard, H. Arthur, "Does Moral Philosophy Rest on a Mistake", *Moral Writings*, ed. Jim MacAdam, Oxford University Press, Oxford 2002, pp. 6-20.
- Ross, W. David, *The Right and The Good*, ed. Philip Stratton-Lake, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Sayre-McCord, Geoffrey, "Deception and Reasons to be Moral", *American Philosophical Quarterly*, 1989, Volume: 26, No. 2: pp. 113-122.
- Shafer-Landau, Russ, *Moral Realism: A Defence*, Clarendon Press, Oxford 2003.
- Singer, Peter, *Why Should I Be Moral*, University of Melbourne, Department of Philosophy, Master Degree Thesis for Art, Melbourne 1969.
- Snare, Frank, "Can a Moral Man Raise the Question, 'Should I Be Moral?'", *Canadian Journal of Philosophy*, 1975, Volume: 4, No: 3, pp. 499-507.
- Taylor, Paul, *Problems of Moral Philosophy*, Wadsworth Publishing, Belmont 1978.
- Thornton, J. C., "Can The Moral Point of View Be Justified", *Australasian Journal of Philosophy*, 1964, Volume: 42, No: 1, pp. 22-34.
- Tilley, John J., "Is 'Why Be Moral?' A Pseudo-Question?: Hospers and Thornton on the Amoralist's Challenge", *Pacific Philosophical Quarterly*, 2006, Volume: 87, No:4, pp. 549-566.
- Tilley, John J., "Reasons, Rational Requirements, and the Putative Pseudo-Question 'Why Be Moral?'", *Synthese*, 2008, Volume: 161, No: 2, pp. 309-323.
- Tilley, John J., "Dismissive Replies to 'Why Should I Be Moral?'", *Social Theory and Practice*, 2009, Volume: 35, No. 3, pp. 341-368.
- Toulmin, Stephen E., *An Examination of the Place of Reason in Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1953.